nească și Transilvania. Acesteia din urmă i se adaugă mai tîrziu și influența apuseană. În Moldova vom constata și influențe slave.

În evoluția artei din Țara Românească profesorul Vătășeanu își menține părerile exprimate în primul volum al „Istoriei artei feudale în Țările Române", în legătură cu răspîndirea stilului triconc în Țara Românească, arătînd că este o evoluție locală la care meșterii olteni și-au dat o contribuție decisivă și nu reprezintă influențe venite din Serbia unde nu se găsesc monumente precursoare. Și în Moldova s-a răspîndit triconcul, însă s-a elaborat și un sistem de boltire specific moldovenesc pe care autorul îl consideră derivat direct din tradiția locală a arhitecturii din lemn, a sistemului de acoperiș piramidal cu grătare de grinzi. Se produce astfel o restrîngere a luminii bolții și o ridicare treptată, punctele de sprijin fiind răspîndite în mai multe direcții.

Perioadei de apogeu a feudalismului îi corespunde o artă cu un conținut închegat, cu formulări mai omogene deși conflictul dintre biserică și raționalismul laic al orășenilor a frînat adesea evoluția.

În Apus în această etapă se ajunge la o rezolvare integrală a problemelor de construcție apărînd un nou stil, goticul cu biserici monumentale.

Apar o serie de clădiri de interes obștesc ca palate comunale, spitale și depozite de mărfuri, și se închează planurile orașelor.

Fenomenul artistic ajunge la apogeu în arta feudală cu acest stil, dar reprezintă și o fază de tranzit spre arta renașterii.

Volumul, conceput ca un manual, conține și cîteva pagini de indicații bibliografice, un index topografic al monumentelor, un indice de termeni tehnici și iconografici cu referiri la paginile și ilustrațiile unde se aplică termenul, o listă cu nume de artiști și meșteri și o listă a ilustrațiilor.

Autorul face și o prefață în care explică problemele dezvoltate în acest volum și criteriile de întocmire, mulțumind totodată celor care au contribuit la îmbunătățirea manuscrisului. Pentru cei care studiază istoria artelor, manualul este un sprijin prețios.

A. Morar

N. GRIGORAȘ și I. CAPROȘU: *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova*, Editura meridiane, Buc., 1968, 70 p. + 72 ilustrații.

Pentru evoluția artei și arhitecturii moldovenești, vechile biserici și mănăstiri construite pînă la jumătatea sec. al XV-lea, în perioada de formare și consolidare a statului feudal, prezintă o importanță deosebită. Fără să fi fost neglijate de cercetători, aceste edificii, cu mici excepții, sînt astăzi mai puțin cunoscute. Situația se datorează, în cazul multora dintre ele, stării în care acestea s-au păstrat. In timp ce unele sînt complet dispărute, altele s-au păstrat doar sub formă de ruine. De asemenea, o parte au fost reconstruite sau înlocuite cu altele. Puține sînt acelea care s-au conservat în forma inițială sau cu modificări neesențiale.

Cercetătorii N. Grigoraș și I. Caproșu pun la îndemîna cititorilor o lucrare de ansamblu privitoare la vechile ctitorii moldovenești. Sînt tratate, în cele patru capitole ale lucrării, bisericile și mănăstirile vechi care s-au păstrat pînă astăzi (biserica de lemn de la Putna, biserica Sf. Nicolae din Rădăuți, biserica Sf. Treime din Siret, biserica din Lujeni), bisericile și mănăstirile vechi astăzi ruinate, reconstruite sau înlocuite cu altele (biserica veche a mănăstirii Neamț, mănăstirea Sf. Nicolae din Poiană, vechea mănăstire a Moldoviței și a Humorului, mănăstirea Bistrița), apoi vechile biserici și mănăstiri catolice (catedrala episcopiei romano-catolice din Baia, biserica romano-catolică din Siret etc.) și, în sfîrșit, ctitoriile dispărute, despre care astăzi nu avem decît mențiuni documentare.

Autorii urmăresc înrîurirea elementelor din vechea arhitectură asupra construcțiilor din a doua jumătate a sec. al XV-lea și din sec. al XVI-lea. În a doua jumătate a sec. al XV-lea, arată autorii, „unii meșteri locali s-au inspirat și au adoptat cîteva din elementele arhitectonice ale bisericii Sf. Nicolae din Rădăuți. Astfel, boltirile bisericii din Dolhești (anterioară anului 1480) cele ale bisericii din Bălinești — ctitoria logofătului Ion Tăutul (1499) — ca și cele ale bisericii din Volovăț (1502), în semicilindri întretăiați pe arce dublouri, reamintesc pe cele de la Rădăuți" (p. 11). De asemenea, după planul bisericii Sf. Treime din Siret, cel mai vechi monument de plan triconc al arhitecturii religioase din Moldova, s-au construit „cele mai de seamă monumente ale arhitecturii moldovenești din secolele următoare" (p. 19). Vorbind despre decorația exterioară a acestei biserici, autorii arată că, „decorul firidelor, deși simplu, impresionează plăcut prin alternanța dintre părțile reliefate și cele adîncite ale zidului. Îmbogățit mereu cu noi elemente ornamentale de către meșterii moldoveni din secolele următoare, acest sistem decorativ simplu, va constitui una din trăsăturile caracteristice ale stilului moldovenesc în arhitectură" (p. 20). De asemenea, „ceramica de fațadă, întîlnită la biserica Sf. Treime din Siret, se va dezvolta puternic, în forme variate și originale, în epoca următoare și, în special, în vremea lui Ștefan cel Mare, cînd, împreună cu cărămida smălțuită, vor constitui elementele de bază ale unui sistem de decorație perfect și armonios" (p. 22).

Cu atenția cuvenită este tratată pictura, atît cît s-a păstrat, arătîndu-se legătura dintre aceste motive picturale și cele ale bisericilor din perioada următoare. Astfel, biserica din Lujeni păstrează cea mai veche frescă din Moldova. În pronaosul acestei biserici s-ar găsi „prima ilustrare a psalmilor cunoscută în Moldova" (p. 26).

Odoarele bisericilor, ca și pietrele de mormînt, acolo unde acestea se găsesc, au stat, de asemenea, în atenția autorilor.

Deși, în ansamblu, lucrarea se bazează pe cercetările anterioare, nu este vorba doar de o însușire a rezultatelor la care s-a ajuns pînă la această dată. Sînt discutate cu competență și întregite unele afirmații pe bază de argumente noi. Se emit, totodată, o serie de ipoteze peste care cercetările viitoare nu vor putea trece. Însoțită de 72 de ilustrații, frumos executate, cartea cercetătorilor N. Grigoraș și I. Caproșu constituie o contribuție la cunoașterea vechii arhitecturi moldovenești, o contribuție pe linia deslușirii evoluțiilor și orientărilor din arta bisericească moldovenească.

I. Toderașcu

N. STOICESCU: *Bibliografie privind monumentele feudale din Moldova*, în „Mitropolia Olteniei", 3—4/1967, 9—10, 11—12/1967 *).

Este îndeobște cunoscut că în orice domeniu de activitate, munca de cercetare poate fi cu mult ușurată de existența unei bibliografii care să scutească cercetătorul de căutări îndelungate și timp irosit. Necesitatea unor asemenea instrumente de lucru a fost, dintotdeauna, simțită și subliniată. În domeniul științelor istorice cîteva eforturi în acest sens au fost făcute în ultimul timp. Unele reviste („Studii și articole de istorie", „Revue Roumaine d'histoire", „Studii") au publicat — și, credem, vor publica în continuare — bibliografii selective și ocazionale.

*) Publicarea bibliografiei privitoare la monumentele feudale din Moldova a început cu orașul și monumentele Iașului în „Mitropolia Olteniei", nr. 5—6/1966, p. 549—607 și continuă.